

Svoji roli v tom může hrát i stávající politická reprezentace, která v duchu „postpravdivé“ doby znovu a znovu upozaduje palčivé ekologické otázky současnosti, a nahrazuje je populistickými proklamacemi, které uzavírají bránu pro konsenzus a vyjednávání profesionalizovaných organizací. Prezident Miloš Zeman i čelní představitelé vlády neúnavně přizívají diskurs o „ekoteroristech“ a nevládkářských příživnících, jenž na jednu stranu výrazně ztěžuje pozici neziskových organizací, jimž hrozí výrazné omezení finančních zdrojů, nemluvě o ztrátě důstojné role v ekologické debatě, na druhou stranu ale posiluje radikálnější tendence hnutí, které byrokratické nástroje začíná znovu doplňovat přímou akcí a fyzickým protestem.

Novákův *Tmavozeleňý svět* se v této situaci stává – přes svoji nespornou odbornou hodnotu – výpovědí celé jedné generace ekologického hnutí v České republice a svojí výrazně angažovanou orientací zároveň tvoří další článek nové vlny radikálního aktivismu. Tím se stává velmi specifickou a výjimečnou knihou s dvojitým přesahem: na jedné straně tvoří nejaktuálnější a kompletní přehledový text pro odborné publikum zaměřené na studium sociálních hnutí a radikální ekologie, na straně druhé má potenciál stát se inspirací pro zkoumané prostředí samotné. Tím plní roli angažované vědy 21. století, která dokáže identifikovat a popisovat zkoumané procesy a přitom podmiňovat společenskou změnu.

Zprvu se může zdát trochu překvapivé, že kniha vychází v Sociologickém nakladatelství (SLON). To ale – minimálně ve vztahu k ekologickým tématům – potvrzuje progresivnější trend třeba i aktuálním vydáním studie českých klimaskeptiků *Oteplí se a bude líp* Petra Vidomuse (Sociologické nakladatelství /SLON/ 2018), což ta větev české sociologie, která chce plnit roli kritické angažované vědy ve společnosti pozdního kapitalismu, jistě ocení.

Václav Orcígr

Alena Wagnerová: *Žena za socialismu. Československo 1945–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*
Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2017, s. 262

Knihu Aleny Wagnerové *Žena za socialismu. Československo 1945–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*, která se dostala v roce 2017 do rukou českému čtenáři, vydalo Sociologické nakladatelství (SLON) v Praze. Jedná se o český překlad německy vydané sociologické studie *Die Frau im Sozialismus, Beispiel ČSSR* (Hamburk: Hoffmann und Campe), která Aleně Wagnerové vyšla v roce 1974 ve Spolkové republice Německo. Autorka ve své studii představuje čtenářům socialistický model emancipace žen na příkladu Československa v období mezi lety 1945 a 1974. Aktuální vydání bylo autorkou doplněno o několik jejích pozdějších článků a o text české socioložky Jiřiny Šiklové.

Alena Wagnerová je spisovatelkou, publicistkou a orální historičkou, která žije od roku 1969 ve Spolkové republice Německo a od roku 1989 střídavě ve Spolkové republice Německo a v České republice. Ve svých publikacích, které jsou vydávány v německém a českém jazyce, se věnuje kultuře, historii a společenským otázkám střední Evropy, zabývá se česko-německými vztahy a postavením ženy v moderní společnosti.

První část knihy „Výsledky a deficity marxistického modelu emancipace ženy v Československu ve srovnání se situací v západním Německu 1945–1974“ reflektuje pohled na danou problematiku z počátku sedmdesátých let. Šest kapitol této části se věnuje ženské otázce v Československu, několika oblastem života ženy ve sledovaném období a závěrečnému shrnutí hlavních rysů emancipačního vývoje. V první kapitole „Ženská otázka v Československu“ nastiňuje autorka vývoj českého ženského hnutí v Československu. Nejprve upozorňuje na specifické podmínky vzni-

ku tohoto hnutí, které se začalo formovat v polovině 19. století nejen jako hnutí ženské, ale i jako hnutí národní (s. 19). Dále autorka popisuje snahy a úspěchy ženského hnutí. Jeho první fáze byla zaměřena na právní zrovnoprávnění, kterého bylo dosaženo získáním volebního práva po 1. světové válce (s. 22) a přijetím řady zákonných opatření v letech 1945–1949 ve všech oblastech práva (s. 29). Poté však bylo nutné dosáhnout skutečné změny v postavení žen, za jejíž podmínku marxistická teorie pokládala zapojení ženy do produkčního procesu (s. 24).

Ve druhé kapitole „Postavení ženy v Československém právu“ přibližuje autorka podobu rodinného a pracovního práva. Podtrhuje zde zejména odlišnost československého a západoněmeckého zákona o rodině. Západoněmecký zákon vycházel z tradičního rozdělení mužské a ženské role, kdežto podle československého zákona o rodině měli muž a žena stejná práva a povinnosti (s. 42). Zatímco v československém rodinném právu bylo ukotveno rovné postavení muže a ženy, v pracovním právu byla zakotvena ochrana ženské pracovní síly, např. zákaz práce v dolech či solivárnách, omezení noční práce, zvláštní ochrana těhotných žen (s. 46).

Třetí, druhá nejobsáhlejší kapitola „Žena v zaměstnání“ se věnuje zaměstnanosti československých žen, jejich vzdělání, kvalifikaci, odměňování či pracovní motivaci. Pro zaměstnanost žen v socialistických zemích, která zde byla vnímána jako nutná pro ženinu rovnoprávnost, byl podle autorky oproti kapitalistickým zemím typický vyšší podíl žen na počtu všech zaměstnaných, vysoký podíl výdělečně činných žen v plodném období, dále vyšší kvalifikační a vzdělanostní úroveň a širší paleta povolání, která ženy vykonávaly (s. 49).

Ve čtvrté, nejobsáhlejší kapitole knihy „Žena v rodině a manželství“ autorka shrnuje změny ve struktuře a organizaci rodiny, věnuje se instituci manželství, ženě jako zaměstnané matce, uvádí zde shrnující

přehled o veřejných zařízeních pro děti zaměstnaných žen a mapuje domácí práce i služby, které měly ženám od domácích prací ulehčit. Podstatným rysem rodinného a manželského života v československé rodině, od kterého se odvíjely jeho další aspekty, byl přechod od rodiny patriarchální k rodině demokratické, partnerské, jež probíhal v socialistických zemích rychleji než v zemích kapitalistických (s. 100).

Pátá kapitola „Umělé přerušování těhotenství v Československu“ se věnuje legalizaci interrupce, jejím povoleným důvodům, proměnám složení komise, která interrupci povolovala, a dopadům zákona o interrupci na počet legálních potratů. Zákon, který vstoupil v platnost 1. 1. 1958, umožňoval ženám interrupci v prvních dvanácti týdnech těhotenství z poměrně široké škály důvodů (s. 157). Potrat ovšem musel být proveden ve zdravotnickém zařízení, jinak byl nelegální a trestní zodpovědnost za tuto situaci nově nesl člověk, který daný zákrok provedl (s. 157).

V poslední kapitole „Výsledky a výhledy“ se autorka zamýšlí nad pozitiviv a negativiv, která ženě přineslo rovnoprávné a svobodnější postavení v rodině i ve společnosti. Dále hodnotí do té doby uskutečněné kroky ke zrovnoprávnění ženy v socialistických zemích a dospívá k názoru, že Československo bylo v tomto ohledu v mnohem napřed oproti zemím kapitalistickým.

Druhá, o poznání kratší část knihy „Reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm a malý výhled do dalších let“ je sestavena z krátké kapitoly „Druhé ženské hnutí v Německé spolkové republice v letech 1968–1990“ a z pěti článků otištěných v různých periodících. Autorkou článků „Reálná rovnoprávnost – ženy v Československu téměř po čtyřiceti letech“ (*Osteuropa – Info*, 1986, (3): 38–49), „Ve vztahu člověka k člověku změnit svět ..., aneb ženské jméno Charty 77“ (*Die Zeit*, 1990, (45): 91), „Emanipace a vlastnictví“ (*Sociologický časopis*, 1995, 31 (1): 78–84) a „Feministické zapo-

mínání“ (*Literární noviny*, 2012, (34)) je Ale-na Wagnerová. Autorkou pátého článku „Pár poznámek ke změnám v postavení žen v České republice po převratu v roce 1989“ (*Junge Kirche*, 2006, (2): 11–13, pod názvem „Frauen in der Tschechischen Republik nach der Wende“) je česká socioložka Jiřina Šiklová. Články mimo zopakování některých podstatných tezí z první části knihy otevírají nová témata, např. vyrovnání postavení muže a ženy vyplývající ze změny hospodářského postavení mužů po 2. světové válce, postavení žen po roce 1989 nebo recepce zahraničního feministického myšlení.

Původní německá verze knihy vyšla v době, kdy se v západní Evropě rozvíjelo druhé ženské hnutí, pro které mohl být jedním ze vzorů právě socialistický model emancipace ženy. Osobní zkušenost autorky, která mohla po odchodu do západního Německa porovnat poměry západoněmeckých a československých žen, byla jedním z podnětů pro sepsání této knihy. Socialistické země, mezi něž se řadilo i tehdejší Československo, byly v dané době v skutečňování rovnoprávnosti žen o krok napřed. Hlavním záměrem knihy tak bylo představit čtenářům cestu, kterou ušly ženy v Československu směrem ke svému rovnoprávnému postavení ve společnosti od skončení 2. světové války až do počátku sedmdesátých let.

Důvodem pro současné české vydání práce byla pro autorku snaha předložit a připomenout českému čtenáři marxistický model emancipace žen ve sledovaném období, neboť po roce 1989 bylo v českém prostředí odmítáno vše, co nějakým způsobem souviselo s minulým režimem. Vše, čeho bylo dosaženo v Československu před rokem 1989, bylo jakoby zapomenuto. Inspirací českého feminismu se tak staly zejména angloamerické feministické a genderové teorie, které ovšem vznikaly v jiném společenském kontextu.

Oproti původnímu textu německého originálu bylo aktuální vydání upraveno

pro současného českého čtenáře – některé pasáže byly poněkud rozšířeny, někde byly vynechány či naopak doplněny potřebné vysvětlující poznámky. Veškeré úpravy v textu jsou zřetelně odlišeny kurzivou.

Rozšíření textu mnohdy souvisí s doplněním zajímavých poznámek či celých odstavců, které upřesňují, rozvádějí či zdůrazňují myšlenky původního textu. Na některých místech knihy jsou doplněny odkazy na odborné práce vzniklé až po jejím prvním vydání, jinde nalézáme doplněné poznámky k současnému stavu toho kterého problému, neboť společenský vývoj od počátku sedmdesátých let pokročil. Tak se například dozvídáme, že oproti době vydání německého originálu se pojetí role otce v Německu velmi změnilo (s. 104) nebo že byla v Německu od sedmdesátých let prodloužena mateřská dovolená, neboť původní, krátká mateřská dovolená v podstatě nepočítala s návratem ženy matky do práce (s. 47). Nicméně tyto, byť někdy v obecnější rovině pojaté, aktualizace nejsou bohužel systematickou součástí textu, ale objevují se jen na některých místech. Přínosné by jistě bylo, pakliže v některých pasážích autorka původní stav aktualizuje, shrnout alespoň v obecné rovině současný stav problému na konci každého většího celku či kapitoly, nebo ponechat původní text bez výběrového upozornění na změnu stavu oproti době prvního vydání.

Pro nastínění vývoje sledované problematiky od počátku sedmdesátých let autorka připojila k původnímu textu knihy i několik článků z pozdějších let. Ačkoliv přinášejí některé nové informace či otevírají nová témata, bez této druhé části by kniha jistě nestrádala. Tato část již nejde do hloubky problému, jen nastiňuje další obecný vývoj bez podrobnějších analýz, které by obsahově navazovaly na první část knihy. Jako doplněk k první části by možná byla přínosnější reflexe současného stavu emancipace žen či alespoň obecné porovnání dnešní situace v České republice a Německu.

Kniha si zaslouží ocenit za velmi podrobné zpracování sledovaných oblastí zrovnoprávnění československých žen ve své první části. To autorka postavila nejen na české a slovenské odborné literatuře týkající se daného tématu, ale představila i výsledky empirických studií a dotazovacích akcí, které ve sledované době v Československu proběhly. Autorka jasně a srozumitelně popisuje tehdejší situaci ve společnosti, ideologické posuny, které hrály svou roli, a vše podkládá konkrétními daty. Výsledkem jsou detailně propracovaná vybraná témata, na něž se autorka v knize zaměřila. Samotnému textu snad můžeme místy vytknout možná až zbytečnou přesycenost číselnými údaji a doplnění některých pasáží řadou tabulek umístěných přímo do textu. To může textu místy poněkud ubírat na přehlednosti a vhodnější by možná bylo přesunout alespoň část těchto podkladů na konec kapitoly.

Kromě propracovanosti první části knihy je u ní třeba vyzdvihnout i porovnávací situace ve vybraných oblastech života ženy s tehdejší situací v západním Německu. Přestože se hlavní zaměření knihy a materiál, na kterém je práce postavena, týkají československých žen, na mnoha místech autorka prokládá popis situace v Československu kratšími či delšími pasážemi o stavu toho kterého problému v západním Německu. Čtenáři se tak otevírá nový náhled na sledovanou problematiku a je mu umožněn odstup od situace v tehdejší Československu, kterou může do určité míry vnímat jako něco samozřejmého, jako samozřejmý společenský vývoj. Tento aspekt knihy je třeba vyzdvihnout.

Oproti názvu knihy, který čtenáři může evokovat představení různých aspektů života ženy za socialismu, zaměřuje autorka svůj pohled především na ženy v produktivním věku, matky malých dětí, jichž se nejvíce dotýká změna související s pracovním právem a různými aspekty zaměstnání a zaměstnávání žen, stejně jako změny v právu rodinném a změny dotýka-

jící se výchovy dětí a vedení domácnosti. Zajímavé by ale jistě bylo i doplnění kapitol, které by se týkaly také jiných oblastí života ženy nebo života starších žen, jejich odchodu do důchodu či míry výpomoci mladým rodinám. Podobně jako se historička Milena Lenderová věnuje ve své knize *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století* (Praha: Mladá fronta 1999) různým oblastem života ženy v 19. století, mohl by čtenář *Ženy za socialismu* očekávat širší spektrum zpracovaných oblastí každodenního života.

Kniha je v prvé řadě určena, jak bylo původním záměrem autorky, všem, kteří se zabývají historií českého feminismu a genderovou problematikou. Pro (historické) sociology může být bohatým zdrojem dat týkajících se několika oblastí každodenního života československých žen v produktivním věku v letech 1945–1974 a zároveň nabízí široký přehled výzkumů a dotazovacích akcí, které byly na zkoumaná témata provedeny. Zejména úvodní část knihy pak jistě poslouží všem, kteří se s tématem emancipace žen v české tradici teprve seznamují. Tyto čtenáře upozorní na některé podstatné aspekty tohoto procesu v kontextu českého prostředí.

Tereza Čepilová

Ondřej Daniel: *Násilím proti „novému biedermeieru“. Subkultury a většinová společnost pozdního státního socialismu a postsocialismu*

Příbram, Pistorius a Olšanská 2016, 178 s.

Titul Ondřeje Daniela, vydaný roku 2016 společně s jeho dvěma dalšími tituly, má podle základních informací na přebalu knihy „podrobně“ mapovat vztahy mezi většinovou společností (autor se rozhodl tuto část společnosti označit názvem nový biedermeier a toto rozhodnutí v knize vysvětluje, viz s. 11) a danými subkulturami. Vzhledem k rozsahu knihy je potřeba dát